
	<p>Списание ЕПОХИ Издание на Историческия факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“</p> <p>Journal EPOCHS [EPOCHS] Edition of the Department of History of “St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo</p>		<p>Том / Volume XXIX (2021). Книжка / Issue 2</p>
---	---	--	---

DOI: 10.54664/USJN3353

Маргарита КАРАМИХОВА* / Margarita KARAMIHOVA

НАУКАТА КАТО СТРАСТ

Рец. на: Пламен Събев. Страстите Христови – икони и стенописи XVIII–XIX век. Великотърновска епархия. Велико Търново: Фабер, 2017, 360 с. ISBN 978-619-00-0670-1

Review of: Plamen Sabev. *The Passions of Christ – Icons and Mural Paintings of the 18th–19th Centuries. Bishopric of Veliko Tarnovo.* Veliko Tarnovo: Faber Publishing House, 2017, 360 pp. ISBN 978-619-00-0670-1

Утвърденият в науката, сериозен ерудит гл. ас. д-р Пламен Събев ни предлага изключително интелектуално преживяване чрез книгата си „Страстите Христови – икони и стенописи XVIII – XIX век. Великотърновска епархия“. Майстор на българския език, задълбочен познавач на широкото, многопластово изследователско поле, в което работи, той води дори лаиците уверено през иначе сложната материя, съчетаваща богословие, литургика, иконография, технология и духовни преживявания. Пламен Събев е натрупал впечатляващи познания както от световната и българската литература, така и от практическите си занимания, което му дава свободата да твори повествованието леко, разбираемо и увлекателно. Предлагам етноложки прочит на монографията като благодарност за новите знания, които получих.

Класическата българска социалистическа етнография, на която е учено моето поколение, разделяше културата ни на „народна“ и на „професионална“. Народната култура със сигурност бе селска, предполагаемо доиндустриална и свободна от всякакви влияния на „високата“, градска, професионална култура. Така манипулативно се залагаше делението на обществото на такова, което заслужава вниманието на изследователите (селско, консервативно), и на онова, което не бива да ни интересува – граждани, професионални занаятчии и търговци, образованци и духовенство, чужди етноси и вери... Рядко се случваше някой етнограф да се загледа в стенописаните носии и хороводи, да коментира наивитета на примитивните иконописи, но непременно в контекста на „народния анонимен творчески гений“. Затова и с разчупването на методологичните рамки на атеистичния диалектически материализъм след либерализацията на обществото ни (1989 г.) ние, вече изградените учени, жадно затърсихме възможности да попълним огромните бели полета в познанието си за обществото, което е родило българската нация. Преди всичко търсехме как да открием човека (и градски, и селски) и неговото всекидневие с множеството влияния от различни фактори, тема, която напълно отсъства от социалистическата наука.

* **Маргарита Карамихова** – Доктор на науките, професор, преподавател в катедра „Нова и най-нова история на България“ при Историческия факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“.

В сложния и богат текст на „Страстите Христови – икони и стенописи XVIII – XIX век. Великотърновска епархия“ читателят е въведен в Храма в най-святото и важно за вярващите време – в богослужението през Страстната седмица. Показано е водачеството така, щото богомолците да преживеят през всичките ѝ дни най-силно, визуално-умозрително страстите Христови. Книгите, които са носители на паметта, които разказват събития, визуализирани в икони, и към които все повече православни са можели да посегнат през Възраждането, са представени достойно в текста. Прочетена е динамиката на олтара с всички атрибути, които говорят на вярващите. Дискретно са показани практическите стъпки, които се извършват от богослужителите по време на празници, например чрез заострянето на вниманието върху изработването на подвижни олтарни икони, които могат да бъдат изнесени за поклонение на съответния ден. Читателят се движи из възрожденския Търновград и влиза в храма заедно с учения, за да усети ритъма на богослужението, докосва се до промените в технологията, в сюжетите и утвърденото навеки от Канона, узнава и съзерцава. Мостът между майсторите от Тревненската школа и един от водещите иконописни центрове го отвежда до Епирска Гърция и показва единението.

Впечатляващ е разказът за личностите, които водят Търновската епархия в бурните векове на Възраждането. На базата на огромна по обем издирвателска работа Пламен Събев ни представя многообразната им дейност и най-вече отческата загриженост към миряните. В същото време е обърнал внимание на оценката на съвременниците за корупционните им практики, сребролюбие, гъркоманство и пр. С фината си чувствителност и желанието да проучи темата до край ученият влиза критично и в полето на печатното слово, подчертавайки, че не един тогавашен владика е сравняван с Юда Искариотски. Борбата за бъдещето на българското Православие освен чрез исторически разказ дискретно е представена и в новите визуализации на страстите Христови.

Разбира се, като етнолог и изследовател на свети места и поклонничества се развълнувах от текста, представящ ретроспекция на поклонническите пътувания – традиции и обичаи по време на Страстната седмица. Следвайки научния си инстинкт, авторът преглежда багажа на новите хаджии – поклонници в Йерусалим. Последователно и ярко представя влиянията на т.нар. *Патент за хаджия* върху развитието на иконографията, на божигробската ритуална практика върху богослужението у дома. Събев подчертава, че самите митрополити са в ролята на приносители на ценни дарове от Светите земи, дарители за храмовете и училищата.

За всички, които се занимават с изкуствознание и иконопис, ще е от полза систематичното представяне на изображенията на страстите Христови – стенописи и икони със съответните им метаданни (местоположение, датировка, евангелски текст, композиция, цвятова гама, надписи и пр.). Много ценна е работната иконографска типология (в шест иконографски типа), разработена от автора.

С истинска страст към познанието Пламен Събев ни въвежда сред хората, творците на свети образи, живели и работили през XVIII – XIX век, времето, до което можем да се докоснем и чрез записите на нашите предшественици. Ученият вещо разкрива пред читателите всички аспекти на професията иконописец, както и факторите, които налагат новата изказност (от пазара на боите и позлатата, до влиянията на различни нови школи).

Богатият илюстративен материал и задълбоченият, многопластов анализ ми дават основание да твърдя, че Пламен Събев прекрива ограниченията на отделните науки и се доближава до визуалната антропология. Експедиционният метод, който доминира при събирането на емпиричен материал в съчетание с изключителната му ерудиция е в основата на успеха на изследването му.

В предговора на своя фундаментален труд той поставя много важни въпроси: по какъв начин строго каноничното изкуство се е съблюдало от върховното духовенство на Търновската митрополия и едновременно – доколко творчеството на зографите е било свободно в контекста на преломните години на Освобождението? Текстът дава изчерпателен отговор на въпросите. Чрез многопластовия прочит на образите е постигнат сериозен резултат в доразкриване многоцветния облик на християнството, наследено по българските земи.